

Oñati letrarik letra (II)

F

ANDERIXIA aipatuz gero Oñatin, zubillagarrek edo berrogeita hamar urtetik gorako kaletarrek bakarrik ulertuko dizue zertaz ari zaren. Alabaina, puntura arte erreferentzia-leku ezaguna izan da herri honetako toponimian. Osinurdin aldean —Zubillaga eta Elorregi auzoen bitartean— dagoen paraje ainube samar horrek berrehunen bat urtean gorde du izen hori. Dena den, beste izen batzuk ere izan ditu erreka-zulo horrek: **Osinurdin**, jakina, eta **San Juan barrena**, adibidez.

XVIII. mendearen amaieraz gero, bazen **fanderia** bat Zubillagako leku horretan. Horrelako instalazioak burdingintzan ziharduten lantegiak izaten genituen, energia hidraulikoa erabiltzen zutenak, olek eta errotek bezalatsu. Atzerritik ekarritako teknologia berriez burdina, kobrea eta beste metal batzuk laminatu edo ijestzen ziren industria horietan. Hori dela eta, fanderiei **ijeztegi** ere deitu ohi zaie. Kanpoko aldean nahiz barruan zeuzkaten zenbait gorpil hidrauliko handi eta txiki zilindro eta ebakigailu batzuei eragiten zien, hauek burdina, kobrea eta antzeko materialak arraildu, moztu, zabaldu, luzatu eta mehetu ahal izateko.

Fanderiak ezagutzen ziren Euskal Herrian XVI. mendera orduko, baina olentzat konpetentzia zirelako nonbait, ez zuten aurrerabiderik izan XVIII. gizaldira arte. Gipuzkoan Errenterian eta Zestoako Iraetan jarri zituzten bana, eta Oñatikoa, nahiz eta oraindik gure herria ez izan erabat **gipuzkoarra**, probintzia honetako hirugarrena litzateke. Zubillagan Jose **Gomendiok** jasoarazi zuen lantegiak ez zuen luzaroen jardun fanderia moduan, XIX. mendean eta XX. ean ia etengabe industria-gune izaten jarraitu badu ere: besteak beste, kaldragintzan aritu ziren 1850 aldera, pinturagintzan XX. mendearen lehenengo erdi aldean, eta azken hamarkadetan era askotako fabrikak eraiki dira inguru horietan.

Egia esan, une honetan Fanderia Oñatiko industrialde luzearen beheko muturra besterik ez dugu: alegia, kale ondoan Ibarren hasi eta, Goribar, Garibai eta Madalena auzoak zeharkatu ondoren, Zubillagako txoko horretan bukatzen dena. Duela gutxi jatorrizko zubia bota dutelarik, XVIII. eneko presa zaharra geratzen zaigu antzinako testigu bakartzat.

G

ARIBAI auzoa majo aldatu da azkeneko hiru hamarkada hauetan. Baserriz betetako ibar nekazaria zena Oñatiko industria-gunerik trinko enetakoa bihurtu zaigu. Zenbat fabrika, tailer eta biltegi eraiki den denbora gutxiren buruan **Dolaetxe** inguritik Madalenaiko zubiraino! Baseri banaka batzuk bota dira: **Kanpixa**, **Iturriña**, **Juliangua**; beste asko lantegietatik hurrean geratu dira: **Zubiate**, **Kastillokoa**, **Matietxe**, **Argiñena**, **Unaingua**, **Begoñakua**, **Mikelezkua**, **Migelen**

Haundixa eta **Txikiña**, **Garibarren**, **Arri-xagakua**. Bere izenak ondo adierazten duen legez, **Garibagoiti** apur bar gorago kokatzen da. Bestalde, oraintsu taberna bilakatu den **Madalena**ko eskolari ere, berez, ez zegokion izen hori, muga-muga bada ere, Garibai auzoko lurretan baitago.

Baina ibai ondoko Garibai-aldea ez ezik, bada mendialdeko beste Garibai

Garibai auzoa gaur egun. (Arg.: Udal Artxiboa).

bat ere: Artixa errekatik Landarraitzeko gainetara iristen da, aldapan gora 825 metro ingururaino igoaz, eta esku-ma aldeko muga Irabiertza errekatxoak jartzten diola. **Duruan** eta **Koixkar** biak daude paraje malkartsu horietan, hau da, sasoi bateko **Duruaren** eta **Gorospizkar Azpikua** eta **Gorospizkar Garaikua**. Hiru baserriotan bina bititza ezagutu ditugu XX. mendea aurrera samar joan arte; baina gaur egun Duruaren bakarrik gelditzen dira bi familia eta Koixkarretan bititza banatan soilik bizi dira.

Badirudi Erdi Aroan auzoen arteko mugak ez zirela gaur egunean bezain zehatzak, edota beste modu batera finakatuta zeudela. Orain beheko aldetik Garibai auzoa (Torreauzoko zubitik Santxolopeztegi zubitiraino behintzat) Artixa errekat mugatzen baldin badu, antzina ere-kez bestaldetik zeuden etxe batzuk ere **garibaitarrak** el ziren. **Garibaiko torreak** eta **Garibaiko errotak**, biak ibai ertzean baina Torreauzoko aldean, horrelako zerbaitek pentsarazten digute.

San Pedroko dorretxe zahar-eder horretakoa genuen Lazarragarren leinuko Garibai familia handikia, Oñatin luzaroen hain inportantea izandakoa. Eta adar horretakoa zen **Esteban Garibai eta Zamalloa** (1533-1599) mondar-goetarra ere, gure herriarekin hainbat harreman eduki zuen historialari ospetsua.

JERARDO ELORTZA